

VOORAF

DICK DE JONG

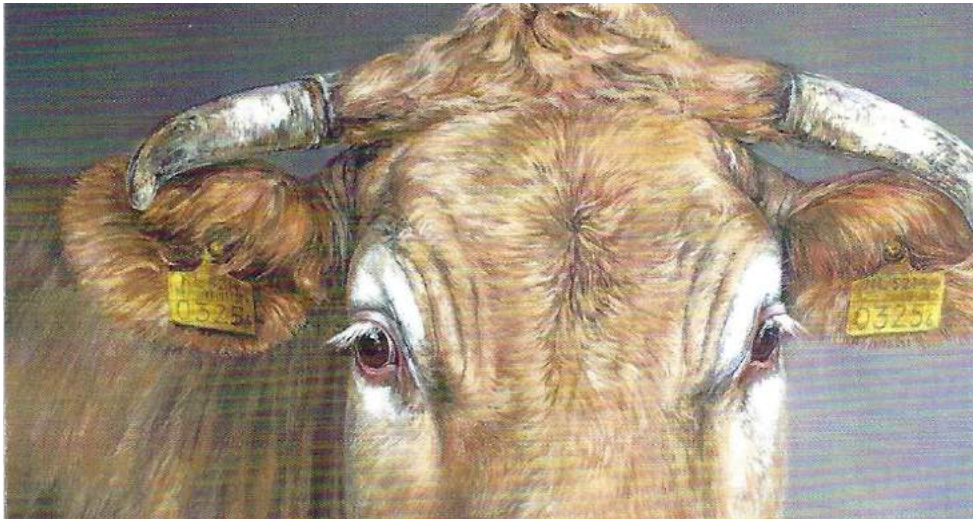
Voor u ligt de 71^e digitale nieuwsbrief. Helaas is het niet meer gelukt om deze uit te geven in de maand dat dit de bedoeling was. Simpel omdat er zoveel ander werk was blijven liggen van een actief jaar. Dat was 2019; het lijkt erop dat 2020 niet anders gaat worden. Een jaar waarin we 75 jaar Vrijheid gaan herdenken en vieren. Jammer dat er op onze oproep hiertoe maar één reactie is binnengekomen. De column moet u deze keer missen, omdat er iets fout ging met mijn computer. Maar nu verder positief nieuws. Dit jaar is er wat meer duidelijkheid te verwachten op het gebied van de regionale Vrijkomende Agrarische Bebouwing, moet er veel tijd worden besteed aan het andere project van Boerderij & Erf, de digitalisering. En ondertussen loopt er nog van alles en nog wat tussendoor. Zo moet er ook nog iets met het project Denkend aan Holland. Welliswaar van een andere organisatie, de Natuur- en Landschapsvereniging Den Hâneker, maar het heeft wel talloze raakvlakken met de boerderij. Want ons landschap wordt bepaald door het boerenbestaan. NBTC Holland Mar-keting promoot voor 2021 het themajaar 'Ode aan het landschap'. De aanleiding daarvan is de Sint Elisabethsvloed van 1421¹. Ook daar kan dan weer goed bij worden aangesloten. Want op het gebied van de landbouw was men in de Grote Waard in het begin van de 15^e eeuw verder dan in onze Alblasserwaard.

Een van de andere samenlopen kom ik regelmatig tegen in mijn vrijwilligerswerk in Museum De Koperen Knop. Zo is de onderstaande foto onderdeel van een uitgebreide fotosessie voor de laatste expositie van 2020, getiteld 'Mijn Meter Rood'. Daarvoor waren veel foto's nodig en werden er enkele honderden foto's geschoten. Hier het roodharige model Sanne Leenman, met een roodbonte koe in de stal bij Teus Verheul in Giessendam.

Foto: Suzanne Heikoop.

¹ Of dit het juiste jaartal is wordt steeds meer in twijfel getrokken. In elk geval is het wel zo dat in die tijd er veel zware stormen hebben gewoed. Weerkundige J. Buisman schrijft over 'zwaar stormweer rond Sint-Elisabeth'. Vanaf 18 november 1421 stormt het heel erg. En dat houdt meer dan een week aan.

Mooi, die nieuwsgierige koeienogen.

WINTERGEDICHT

ELFSTEDENTOCHT

Hij komt, of niet, of wel, of... enzovoorts, maar Friesland wrijft zich nú al in de handen, van Snits tot Ljouwert hoor je klappertanden van barre kou en van elfstedenkoorts.

Us heitelân is weer eens in de ban van bloed en zweet en dichtgevroren ogen, de supertest van menselijk vermogen en wordt daar reuze zenuwachtig van.

Enfin, ze doen maar... Ik blijf lekker thuis, ik bibber bijgeval wel voor de buis.

Jan Boerstoel

DEES KEER GEEN TOCHT

Komt tie wel of komt tie niet... nee, dus niet. Heel Friesland wreef zich even in de handen van IJlst tot Dokkum hoor je klappertanden van kou, maar meer nog van elfstedenkoorts.

De helse tocht is toch weer van de baan geen bloed of zweet, geen vastgevroren oren, de inspanning van menselijk vermogen kan weer de kast en mottenballen in.

Wat maakt het uit;... ik blijf toch lekker thuis, er is zat anders op de buis te zien.

Onbekend

DE LANDBOUW = VLEES – GROENTEN – FRUIT

De laatste tijd zie je op de meest onverwachte plekken in het boerenland ineens een bord met daarop een boodschap staan. De meeste daarvan willen duidelijk maken dat we zonder boeren geen eten zouden hebben. Dus hiermee wordt ook

aangegeven dat het boerenbestand, het boerenbedrijf en de boerderij moeten blijven bestaan. Het staat er vaak in een heel wat bondiger tekst, soms in wat pittig overkomende woorden of humoristisch.

Protesten in het weiland.

Maar wat er staat is wel waar. Daarom hier een beknopt artikel over de geschiedenis van de landbouw. Onze vermoedelijke verre voorvaders in Zuid-West Azië verzamelden toentertijd al meer dan honderd verschillende eetbare planten. Dat was in de tijd dat ze nog jager-verzamelaar waren. Ze joegen op beesten en verzamelden wat het land te bieden had. Vooral voor het voedsel, maar ook om van

hetgeen de dieren leverden gebruiksvoorwerpen en kleding te maken. Bij de invoering van de landbouw (Naast verzamelen van wat het land bood, ging de mens ook over tot de teelt van producten) werden er vijf soorten geteeld: drie soorten granen en twee soorten bonen.

Ook de eerste boeren in de lage landen hadden drie soorten granen en daarnaast tuinbonen en vlaszaad. Dat teelden ze op hun akkers. Het heeft nog lang geduurd

dat de akkerbouwende boeren op pad gingen om bijvoorbeeld hazelnoten te plukken en kersen, wilde appels, pruimen, rozenbottels, bessen en bramen. Al die vruchten kwamen in die tijd in het wild voor. Daarnaast hielden ze schapen en geiten, varkens en koeien.

Een wilde appelsoort.

Vergeleken met toen is vandaag de dag het aanbod van verschillende rassen

uitzonderlijk rijk verruimd. De plantaardige productie was in de Romeinse tijd al in gang gezet. De Romeinen kenden naast graanteelt echter ook een omvangrijke en gevarieerde groenteteelt. Ook bezaten ze al boomgaarden voor fruit.

Mooi is op deze tekening te zien hoe de eerste boerderijen werden gebouwd.

Wat we tegenwoordig in de Lage Landen aan agrarische producten eten zijn sterk globaliseerd. In verschillende golven zijn vruchten en groenten

van elders naar hier gebracht. Zo zijn door de veroveringstochten van Alexander de Grote zure kersen, abrikozen, peren, citroenen, walnoten, komkommers en perziken uit Azië naar Europa gekomen. De Romeinen brachten diverse soorten door naar Noord-Europa, zoals walnoten, selderij, dille, appels, peren en kersen. Om die reden was het voor bewoners van de Lage Landen interessant om dienst te nemen in het Romeinse leger, want dan had je tenminste goed te eten.

Groeps'foto' van jagers-verzamelaars uit een heel ver verleden; in werkelijkheid is het een levensbeeld van alle individuen van Homo heidelbergensis (uit: Onze eerste voorouders van Leendert Louwe Kooijmans, Amsterdam 2017).

Dat die voedselvoorziening er toentertijd mocht wezen blijkt uit opgravingen van nederzettingen uit de Romeinse tijd. Het inpotten om het voedsel langer te kunnen bewaren was toen al heel gebruikelijk. Hieruit blijkt dat in het huidige Nederland toen al veel rundvlees werd gegeten (met bot meegeteld ongeveer een kilo per persoon per dag). Maar ook geïmporteerde olijven, druiven en vijgen. Rond Nijmegen heeft men gezouten Spaanse makreel gevonden. Aangenomen wordt dat de toenmalige elite de (eet)gewoonten van de Romeinen over heeft genomen.

Tekening van middeleeuwse graanteelt.

Middeleeuwse kloostertuin.

Uit later tijd is de verspreiding van spinazie, aubergine, artisjok en watermeloen. Dat deze onze kanten op kwamen danken we aan de islam. Sommige van de gewassen die toen hier heen kwamen hadden voordien ook al een lange tocht achter de rug. Het suikerriet dat in de middeleeuwen in de landen rond de Middellandse Zee opdook, kwam van Nieuw Guinea of Zuidoost Azië, waar het 13.000 jaar eerder al werd geteeld. Aangenomen wordt dat de ontdekking van Amerika ook gevolgen heeft gehad voor de voedselvoorziening in Europa. Suikerriet wordt overgeplant van Zuid-Europa naar Zuid-Amerika. Daar groeiden uiteindelijk grote plantages uit, bedoeld voor het leveren van suiker aan de westerse landen in Europa. Maar omgekeerd worden er ook Amerikaanse gewassen naar Europa gebracht. De pinda en de kalkoen hebben een Amerikaanse oorsprong. Hetzelfde geldt voor mais en de aardappel. Maïs gaat in het zuiden van Europa een heel belangrijke plek innemen en de aardappel doet datzelfde in de noordelijke delen van Europa. Het is uiteindelijk de industriële revolutie die ervoor zorgt dat de voedselvoorziening verder globaliseert. Albert Heijn vliegt diepgevroren ananassen uit West-Afrika in. In bijna alle winkels liggen kiwi's uit Nieuw-Zeeland. En zo kunnen we nog wel even doorgaan. Overal komen de hamburgertenten als paddenstoelen uit de grond. Naar Amerikaans voorbeeld.

Het lijkt anno nu een welvaartsverschijnsel, waar we dankzij en bloeiende economie van kunnen genieten. We moeten ons echter ook eens realiseren of alles dat nu in de winkels verkrijgbaar is, wel voldoet aan de noodzakelijke duurzaamheidseis, die bij de overheid zo kort op de tong ligt. Met name groenten waren voorheen gebonden aan seizoenen. Was daar iets mis mee?

OORLOGSHERINNERINGEN

De oproep in de laatste editie van 2019 om informatie over boerderijen in de Tweede Wereldoorlog leverde een reactie op van Brigitte Janik. Zij schreef ons: 'Begin jaren tachtig moet het geweest zijn. Samen met mijn man woonde ik sinds kort in de Brandwijkse boerderij Gijbelandsedijk 16. Deze boerderij en ook die op nummer 17 waren met de bijbehorende erven na de ruilverkaveling als woonboerderijen verkocht. Naast het huis, onder aan de Graafstroemdijk, naar het zuiden lag een prachtige groentetuin die gauw mijn aandacht en liefde verwierf.

Het was een mooie zomerse dag toen een auto bij de boerderij stopte. Een man stapte uit en kwam met een vragende blik naar mij toe. Hij wist niet dat de vorige bewoner, Saan Tukker, intussen naar het bejaardenhuis in Bleskensgraaf was verhuisd. Toch wilde hij duidelijk zijn herinnering aan Saan Tukker en de boerderij met mij delen. Hij vertelde dat hij in de oorlog in de boerderij zat ondergedoken. Goede herinneringen aan het werk op het erf en in de boerderij kwamen naar boven, maar ook dat het een gevaarlijke tijd voor alle bewoners van de boerderij was en je steeds moest uitkijken of de situatie wel veilig was. Voor mij, met mijn Duitse achtergrond en navenante tongval voelde de situatie ongemakkelijk aan. Deze man moest zich dus in de oorlog in de boerderij voor de moffen hebben verstoppt. Toen, veertig jaar later, was een Duitse vrouw in de tuin aan het werk en genoot van deze prachtige plek in de Alblasserwaard.

Mijn accent bleef inderdaad niet onopgemerkt. Toen hij na enige tijd weer zijn weg vervolgde deed hij dat met de woorden: "Duitse vrouwen zijn goede huisvrouwen". Of dat in mijn geval klopt, laat ik in het midden, maar toch was het een opluchting dat hij zo vriendelijk afscheid van me nam.

Rechts: nummer 16

WAT SPREUKEN EN GEZEGDEN

Wie zijn eigen tuintje wiedt, ziet het onkruid van een ander niet
 In de bonen zijn
 Zo rood als een kroot
 De appel valt niet ver van de boom
 Iemand een kool stoven
 Hij krijgt een hoofd als een biet
 Wie appelen vaart, die appelen eet
 Met de gebakken peren zitten
 Een rotte appel in de mand maakt al het gave fruit te schand
 De rijpste pruimen zijn geschud
 Knollen voor citroenen verkopen
 Spruitjeslucht
 Iedere dag een appel en je maakt je om je arts niet sappel
 Iets ergens in peren
 Boontje komt om zijn loontje
 Zo rot als een mispel
 Zo groot als een meloen
 Elke dag fruit is de dokter de deur uit

De redactie van Boer & Hoeve vraagt u allen om nog meer gezegden en spreuken aan te dragen. We moeten ze met elkaar behoeden voor de vergetelheid. De meeste jongelui hebben er geen weet van.

EEN BEESTENBOEL

Oftewel: een boel beesten.

ADVERTENTIES & OPROEPEN

KOOL & VAN DEN TOREN
Dé makelaardij van de Alblasserwaard
Dorpestraat 63a 2916 AD Oud-Alblas t: 084-69506 e: info@koolvandentoren.nl

• deskundig
• vertrouwd
• persoonlijk

www.koolvandentoren.nl

OPROEPEN

Bij het samenstellen van een nieuwsbrief als deze is er een diversiteit aan onderwerpen belangrijk. De redactie ontvangt daarom graag informatie voor artikelen of gebeurtenissen en bijzonderheden die kunnen worden uitgewerkt tot een artikel. Denkt u met ons mee? Reacties graag naar ditekst@planet.nl.

Lakerveld
ingenieurs- & architectuurbureau
herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

Herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw
B.v. Lakerveld (0871) - Alblasweg 47 2916 AD Oud-Alblas t: 084-69506 e: info@lakerveld.nl

www.lakerveld-herbestemming.nl

Herbestemming Maria Johanna Hoeve Noordeloos

Redactie en samenstelling: **TEKSTWERK & CO** - Bureau Tekstwerk | Dick de Jong | ditekst@planet.nl | 06-22845889

BOERDERIJ & ERF alblasserwaard – krimpenerwaard - vijftheerenlanden	 secretariaat: Sluis 57 2964 AT Groot-Amers 0184-661425 of 06-53759618 secretariaat@boerderijenerf.nl www.boerderijenerf.nl
---	--

Uit de collectie van Hans Mouthaan.